

3) *монотонність*, тобто при зростанні значень незалежних змінних, значення залежної змінної, наприклад, не спадає (або не зростає);

4) *інваріантність*, тобто відношення між залежними та незалежними змінними зберігаються.

На основі запропонованих схем подання інформації можуть бути розвинені концепції аналізу соціально-економічних процесів. Кендалл і Стюарт в [7] відзначили, що формальний апарат статистики не повинен претендувати на суворе дослідження залежностей між об'єктами, а лише констатувати наявність або відсутність взаємозв'язків. Однак при застосуванні економіко-математичних моделей відчувається необхідність створення конструктивного опису взаємозв'язків як предмета дослідження, зокрема, це важливо, для прогнозування. Для того, щоб формальний апарат був ефективнішим, необхідне стикування між формальною теорією і задачами практичного прогнозування та управління.

1. Мазурова Е.К. Роль международных организаций в регулировании глобальных экономических процессов // Вестник МГУ. Сер. „Экономика”. – 2002. — № 4. – С. 34–39. 2. Howard A. The changing nature of work. – San Francisco: Jossey-Bass Inc., 1995. 3. Dainty P., Anderson M. The capable executive: Effective performance in senior management. - USA: Macmillan Publishing Company, 1996. 4. Данилович М.Л. Моделирование процесса принятия стратегических управленческих решений // Вестн. Херсонск. госуд. техн. ун-та. – №2 (6). – Херсон: ХГТУ. – 1999. – С. 51–53. 5. Comptain B. Issues in new information technology // Cambridge. – 1998. - Vol. 2. – P.10–14. 6. Отес Р., Энксон Л. Прикладной анализ временных рядов. – М.: Мир, 1982. 7. Кендалл М., Стюарт А. Статистические выводы и связи. – М.: Наука, 1973.

УДК:657.471+336.221

Л.П. Зазуляк

Національний університет “Львівська політехніка”

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ДЕПОЗИТІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

© Зазуляк Л.П., 2005

Стаття присвячена дослідженню тенденцій розвитку ринку депозитів фізичних осіб в Україні, основних проблем функціонування цього ринку на сьогодні, а також запропоновані методи, які здатні збільшити притік готівкових коштів населення до банківських установ.

The aim of this article is to research the tendency of development in the deposit market of physical persons in Ukraine, today's main problems of function in this market and also is proposed methods that can increase cash flow of population to bank establishments.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Депозити фізичних осіб є одним з найважливіших джерел надходження грошових коштів для комерційних банків. Їх залучення потребує значних зусиль як фінансових, так і маркетингових. На сьогодні дуже гостро постала проблема підняття довіри населення до банківських установ, яка дуже знизилась у зв'язку з політичними подіями в Україні. Саме тому для того, щоб здобути такі необхідні нашій економіці вільні кошти громадян, необхідно знову налагоджувати позитивний імідж банків як фінансово стабільних і стійких.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання функціонування ринку депозитів фізичних осіб українські науковці розглядали не раз. Цей ринок набагато чутливіший до змін у зовнішньому середовищі, ніж скажімо депозитний ринок юридичних осіб. Тому і зацікавленість до нього серед економістів набагато більша. Варто відмітити, що переважно автори зосереджують свою увагу на одній якійсь проблемі існування ринку депозитів фізичних осіб і не роблять загального аналізу усіх проблематичних аспектів його діяльності. Так, наприклад, такий вчений, як З.М.Васильченко присвячує свої дослідження винятково заправданню нових депозитних послуг, використання вітчизняними банками закордонного досвіду. У подібному напрямку працює науковець І.Бушуєва, вона вивчає застосування різноманітних маркетингових технологій у депозитній діяльності. А ось Д.В.Трегуб досліджує тенденції, напрями і перспективи розвитку українського ринку депозитів і його основні характеристики. Останнім часом можна також бачити праці, що присвячені аналізу доцільності введення оподаткування доходів з депозитів або проблемі гарантованих відшкодувань депозитних вкладів. У статті зроблена спроба охопити якомога ширше коло основних проблем залучення заощаджень громадян і розглядається таке нове питання, як розбалансованість процентної ставки на депозити.

Цілі статті. Основні цілі статті полягають у таких трьох пунктах:

- 1) дослідження тенденцій розвитку українського ринку депозитів фізичних осіб за останні роки і особливо у рік президентських виборів 2004;
- 2) аналіз основних проблем залучення тимчасово вільних коштів населення до банківського сектора;
- 3) обґрунтування напрямів і способів відновлення та зміцнення довіри громадян до депозитних послуг комерційних банків.

Основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На відміну від держави загалом, у Львівській області основна маса залучених комерційними банками коштів – це вклади населення. Слід зауважити, що банківські установи Львівщини за залученими вкладами населення входять до числа перших чотирьох областей. Питома вага вкладів населення області становить 7,5% усіх вкладів, залучених банківською системою України [1, с.140].

Варто зазначити, що протягом 2003 р. вклади населення в національній валюті зросли вищими темпами, ніж в іноземній валюті (76,5% та 61,2% відповідно). Питома вага гривневих вкладів зросла за цей рік з 57,1% до 59,4 %, що свідчить про довіру громадян до національної валюти як способу заощаджень, та у зв'язку з підвищенням реальної дохідності гривневих депозитів, яка спостерігалася протягом 2003 року. Водночас відбулося зростання співвідношення обсягу вкладів населення і номінального ВВП з 5,5% у 2001 році до 8,6% у 2003 році, що свідчить про позитивний вплив монетарної політики на розвиток економіки [8].

За перший квартал 2003 року гривневі депозити фізичних осіб у банках зросли на 3 млн. грн. або ж на 2,4%. Нині українці заощаджують 47 млрд. грн. Середня процентна ставка за депозитами становить 7,3%, а за строковими – 8,9%. Для порівняння, за 2002 рік пересічні громадяни поповнили свої депозитні вклади на 70,1% більше, ніж у 2001 році [8].

Існує декілька пояснень такого різкого зростання депозитів фізичних осіб останніми роками – від стандартного: зростання депозитів свідчить про зростання довіри населення до банків; до нестандартного: про появу у населення вільних грошових коштів. На думку багатьох видатних економістів насамперед зростання гривневих депозитів зумовлено стабільним курсом гривні та високими процентними ставками за гривневими вкладами.

Хоча для комерційних банків такі гроші часто є недопустимо дорогими ресурсами, які залучаються через брак кредитних коштів на фінансовому ринку. Банкіри уже неодноразово говорять, що стає одною з основних проблем усієї банківської системи. Саме тому комерційні банки хотіли б зменшити ставки за депозитами.

Але знову ж таки виникає конфліктна ситуація, яка ставить банки у невизначене становище щодо величини процентної ставки на депозити. З одного боку зниження відсоткових ставок забезпечує зростання прибутковості банку і значно здешевлює залучення цього виду банківського ресурсу. З іншого боку підвищення відсоткової ставки забезпечує маркетингову привабливість банку в конкурентній боротьбі з іншими фінансовими установами, які приймають депозитні вклади.

Банк, який займає міцну позицію на ринку депозитів фізичних осіб, проводитиме стабільну процентну політику, враховуючи при цьому політику банків-конкурентів. На ринок депозитів фізичних осіб впливають чинники загального економічного розвитку, такі як рівень інфляції, курс національної валюти, дисконтна ставка НБУ [2, с.15].

На депозитному ринку до осені 2004 року зберігалася стала тенденція. Більшість великих банків переоцінили свої ризики і почали зменшувати ставки за депозитнимикладами населення. Причому почасти в деяких банках вартість депозитів зменшувалася відразу на 4—6% річних. З'явилася неабияка кількість охочих скористатися такою ситуацією. Середні та малі банки час від часу розхитували ринок, пропонуючи вкладникам надприбутки: проводячи всілякі акції, вони розміщували вклади під 12—15% річних в іноземній валюті, до 20—25% могли запропонувати за депозитами у гривні [7].

Звісно банківські установи з непривабливими ставками намагалися утримати клієнтів, пояснюючи, що банки-конкуренти, пропонуючи великі депозити, можуть, врешті-решт, не виконати своїх зобов'язань. Мовляв, ті обіцяють закладами завеликі відсотки, які не відповідають ринковій ситуації. Утім, і в малих банків теж є свої аргументи: надпривабливі умови розміщення депозитів пояснюють нагальною потребою в ресурсах — скажімо, слід терміново видати великий кредит [7].

За словами банкірів, клієнтський прошарок, що мігрує з банку до банку, полюючи на великі відсоткові ставки за депозитами, становить не більш як 20% від загальної кількості вкладників. Саме на цих вкладників розраховують банки, підвищуючи проценти закладами [7].

Ситуація на депозитному ринку почасти просто зводилася до абсурду. Оскільки банкіри грають на випередження, велика вартість депозитів тримається лише на бажанні фінансистів не втратити клієнтів. Ця гонитва за ресурсами призводить до розбалансування ринку: великі банки занижують депозитні ставки, середні та малі — завищують [7].

За прогнозами банкірів, стабілізування ситуації на ринку депозитів треба було очікувати не раніше, аніж у вересні—жовтні 2004 року. Саме тоді, попри всі обвинувачення у розбалансуванні ринку, домінуючі позиції мали зайняти середні та великі банки, що мали здійснювати зважену депозитну та кредитну політику. Великі ставки могли залишитися хіба що закладами в іноземній валюті, утім, і вони не перевищили 9—11% річних [7].

Банки тепер мають потребу у валютних ресурсах, оскільки зазвичай близько 75% усіх замовлень на кредити надходять у доларах — у них за умови стабільності національної валюти вигідніше кредитуватися, ніж у гривні. Водночас населення, що нарешті повірило в українські гроші, несе вклади переважно в національній валюті, адже за такими депозитами пропонуються вищі ставки. Проте вже восени фінансисти збити хвилю популярності гривні: за різними оцінками, реальна вартість таких вкладів не перевищула 18—20% річних. Восени банки мали зупинити свої ставки на цій межі [7].

Попри те, що фінансові фахівці за таких умов не передбачали зменшення вкладів населення, ситуація змінилася у зв'язку з передвиборчими перегонами.

Так від початку жовтня спостерігався активний перетік грошей із гривневих депозитів фізичних осіб у валютні. Наприклад 11—15 жовтня гривневі внески населення в банках зменшилися порівняно з 4—8 жовтня на 0,5 млрд. гривень, або 1,8%, з 27,8 млрд. гривень до 27,3 млрд. гривень, а 18—22 жовтня зменшилися на 1,8%, з 27,3 млрд. гривень до 26,8 млрд. гривень. 11—15 жовтня валютні внески населення в банках зросли на 1,1% до 3 332,4 млн. доларів, а 18—22 жовтня зросли на 75,1 млн. доларів, або на 2,3% до 3 407,5 млн. доларів. Правда банкіри пояснювали таку тенденцію побоюванням інфляції, спричиненої значними викидами грошей із бюджету [7].

Але уже на початку листопада 2004 року депозити фізичних осіб в українських банках скоротилися на 2,3 млрд. Депозити фізичних осіб в українських банках з 19 по 30 листопада

скоротилися на 2,3 млрд. грн. – з 45,2 млрд. грн. до 42,9 млрд. грн. Згідно з даними Національного банку України, що розміщені на офіційному сайті, депозити фізичних осіб у національній валюті зменшилися на 2 млрд. грн. з 25,3 млрд. грн. на 19 листопада до 23,3 млрд. грн. на 30 листопада. Загалом за листопад 2004 року відтік коштів із банків становив 1,6%, а це доволі великий показник [7].

Ситуація, що склалася в Україні у зв'язку з "помаранчевою революцією", не стала безслідною для банківської системи України. Люди не забули недавньої втрати вкладів радянських часів, створили ажіотаж і масово та передчасно стали знімати вкладені депозити. а як відомо жоден банк не може пережити втрату більш як однієї третини депозитних вкладень.

Запровадження ж НБУ у відповідь постанови про тимчасову заборону комерційним банкам достроково виплачувати депозити, термін по яких ще не настав. Певною мірою ця постанова була покликана захистити комерційні банки від краху. Але з іншого боку він вступає у протиріччя з Цивільним кодексом України, що дозволяє вкладникам забирати вклад у будь-який час. І навіть, якщо цю постанову найближчим часом буде скасовано, то довіра громадян до надійності вкладення коштів в українські банки все одно уже серйозно похитнулася.

Банкіри передбачають, що щоби знову привабити клієнтів їм доведеться піти на збільшення відсоткових ставок, а це знову ж призведе до поглиблення проблеми "дорогих ресурсів" [7].

За даними соціальних опитувань більшість потенційних вкладників побоюється втратити частину коштів унаслідок нестабільної політичної ситуації та інфляційних процесів. Значна частина опитуваних зберігає заощадження поза банківськими установами через відсутність гарантій повернення вкладів на першу вимогу. Однак переконаність громадян у вигідності зберігання коштів у банках поступово міцнішає – майже 60% опитаних вважають за потрібно нагромаджувати заощадження в банківських установах (за умови стабілізації ситуації в країні), оскільки це дає змогу отримувати дохід у вигляді процентів [3, с.33].

Отож, внаслідок досліджень виявлено, що 82% потенційних вкладників схильні відкривати депозити в комерційних банках у національній валюті; а решта – в іноземній; 27% нарікають на недосконалу систему гарантій за знеціненими вкладами; 20% - на непривабливість системи державного страхування вкладів [3, с.34].

Тому зараз комерційним банкам України варто зосередити свою увагу на відновленні дещо дискредитованого іміджу своїх установ і намагатися знову повернути довіру громадян, тим паче, що такі можливості реально існують.

Найкраще стимулювати приріст депозитних внесків за рахунок запровадження нових видів депозитів, надання додаткових послуг і підвищення якості обслуговування. Це, зокрема, кредитування з поточного рахунку, пільги вкладникам в одержанні кредитів, використання зручних для клієнтів форм розрахунків: за допомогою Інтернету, мобільного зв'язку, із застосування кредитних карток, чеків, консультації населення з питань інвестування, надання сейфів для зберігання цінних паперів та коштовностей, проведення трастових операцій, сплата рахунків доручителя, оформлення страхових полісів, різні операції з цінними паперами [4, с.96].

Інтенсивність залучення заощаджень населення значною мірою залежить від застосування нових видів вкладів. Так ,наприклад, необхідно ширше застосовувати різдвяні, відпускні, податкові та інші строкові вклади, внески на які роблять регулярно [4, с.98].

Доцільно також перейняти закордонний досвід, наприклад США, щодо депозитів і використовувати депозитні рахунки грошового ринку, now-рахунки та supernow-рахунки. Депозитні рахунки грошового ринку вигідні в умовах інфляції, коли ставка депозитного відсотка, як правило, плаває і змінюється залежно від співвідношення попиту і пропозиції ресурсів на фінансовому ринку. Рахунки- now вигідні тим, що поєднують у собі принципи зберігання і використання строкових вкладів і вкладів до запитання: як тільки сума залишку на рахунку перевищує певну величину, на неї починають нараховуватися проценти. Рахунки-supernow різняться тим, що на них нараховується дохід за плаваючою ставкою. Крім того ці рахунки дають власнику право виписувати необмежену кількість чеків, застав із процентною ставкою, отримувати позики під заставу нерухомості на пільгових умовах [4, с.98].

Окрім того треба також приділяти достатню увагу таким чинникам, як якість надання депозитних послуг, тобто: повне і своєчасне повернення клієнту початкового внеску на депозитний рахунок та очікуваної суми доходу у вигляді сплачених процентів; а також надійність, конфіденційність, доброзичливість персоналу тощо [5, с.112].

Ще однією необхідною умовою для залучення додаткових вкладів громадян є збільшення суми відшкодувань за вкладами, що передбачене законодавством. На сьогодні сума відшкодувань порівняно з розвиненими країнами світу є надто мізерною. А це в свою чергу зупиняє багатьох потенційних вкладників від того, щоб довірити свої заощадження комерційним банкам. Збільшення цієї суми тому означатиме зростання довіри до банків і забезпечуватиме їм достатній приплив коштів для подальшої успішної діяльності [5, с.113].

Також варто продовжити мораторій на запровадження оподаткування процентів за депозитами. Як відомо у 2005 році 5-процентний податок на доходи з депозитів ще не вводиться, оскільки НБУ зобов'язався компенсувати суму, яка мала б бути отримана в разі запровадження податку своїми грішми. Але, на жаль, Україна поки що не готова до вводу такого нового податкового тягара навіть у 2006 році і це може ґрунтовно зменшити притік заощаджень населення у банківський сектор. Відтермінування цього податку – це підтримка позитивної тенденції зростання депозитних вкладів останніх років, оскільки вона має велике значення для кредитування реального сектору економіки і безпосередньо впливає на джерело економічного зростання [6, с.120].

Висновки. Отож, щоб відновити довіру громадян до банківських установ і активізувати залучення вільних грошових коштів населення необхідно передусім здійснити такі кроки:

- 1) збалансувати ситуацію на ринку депозитів, установивши розмір процентної ставки на такому рівні, який забезпечував би отримання нормального доходу вкладникам, а також давав можливість комерційним банкам зменшити свої витрати і залучати дешевші депозитні ресурси для проведення своєї діяльності;

- 2) продовжити дію мораторію на запровадження 5-відсоткового податку на доходи від депозитів фізичних осіб хоча б до 2010 року;

- 3) удосконалити систему гарантій знецінених вкладів фізичних осіб;

- 4) збільшити гарантовану державою суму відшкодування вкладів фізичних осіб;

- 5) вирішити суперечливість між правом громадянина на дострокове отримання свого вкладу у комерційному банку і необхідністю захистити банківський сектор від масових відтоків заощаджень;

- 6) впроваджувати нові види банківських вкладів, зручних для громадян;

- 7) запровадити додаткові заходи для активнішого залучення коштів громадян України в іноземній валюті;

- 8) розширити спектр додаткових послуг, суміжних з депозитними, які надаються банківськими установами приватним особам, а також підвищувати якість надання уже існуючих банківських послуг.

Ринок депозитів в Україні сьогодні швидко розвивається і потребує постійного удосконалення. Тому треба зазначити, що наукові дослідження в цих напрямках є дуже перспективними і необхідними сучасному українському ринку депозитів фізичних осіб.

1. Трегуб Д.В. Тенденції розвитку сучасного ринку депозитів. // *Фінанси України*, 2004. №10 – с. 139–143. 2. Бушуєва І.Р. Маркетингова стратегія банку з депозитних послуг. // *Вісник НБУ*, 2002. №1 – с. 15–16. 3. Смовженко Т.А. Основні мотиви та чинники формування заощаджень домогосподарствами. *Вісник НБУ*, 2004. №5 – с. 32–34. 4. Васильченко З.М. Кошти населення у формуванні фінансових ресурсів банків. // *Фінанси України*, 2002. №4 – с. 94–103. 5. Грудзевич Я.В. Проблеми розвитку банківської системи регіону. // *Регіональна економіка*, 2003. №4 – с. 111–115. 6. Вовчак О.Д. Банківська справа в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. // *Фінанси України*, 2003. №10 – с. 118–120. 7. www.inform.finans.com. 8. www.ukrstat.org.ua.